

КАЗАНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБАЙ

«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI, MADANIYATI»

MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY KONFERENSIYA

TOSHKENT - 2025

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY
INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI,
MADANIYATI»**

**MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

TOSHKENT - 2025

Mazkur ilmiy maqolalar to'plamida «Turkiy xalqlarning ma'naviy integratsiyasi: tili, adabiyoti, madaniyati» II Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Maqolalarda turkiy tillarning rivoji va o'zaro o'xshashliklarini, umumiy adabiy merosimizni ilmiy asosda chuqur o'rganish; madaniy aloqalarni zamonaviy texnologiyalar orqali kengaytirish; tarjima va adabiy almashinuv orqali xalqaro miqyosda muloqotni kuchaytirish; raqamli platformalar orqali integratsiyani amalga oshirishga oid fikrlar yoritib berilgan. To'plamdan dunyo bo'yicha taniqli turkiyshunos olimlar, metodistlar, o'qituvchilar hamda ToshDO'TAU iqtidorli talabalarining maqolalari ham o'rin olgan.

To'plam til va adabiyot ta'limi bilan shug'ullanuvchi professor-o'qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistrant va talabalarga mo'ljallangan.

Taqrizchilar:

G.Asilova – *pedagogika fanlari doktori (DSc), professor.*

G.Norimova – *filologiya fanlari nomzodi, dotsent.*

Tahrir hay'ati:

S.Muhamedova, S.Qambarova, O.Turaqulova,
Y.Shirnova, M.Yo'ldosheva.

Mazkur to'plam matni Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2025-yil 2-iyundagi 10-sonli majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan.

Izoh: Maqolalarning ilmiy saviyasi uchun mualliflar o'zlari mas'uldirlar.

5.Musayev.D., Tarixin tədrisində interaktiv metodlardan istifadənin imkanları. Bakı.2022., 232 s.

6.Veysova.Z., Fəal/interaktiv təlim: müəllimlər üçün vəsait. Bakı.2007. 149 s.

UŞA-QARABAĞIN MƏDƏNİ İNCİSİ

Aysel Hüseynova

Filologiya fakültəsinin tələbəsi

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ORCID:0009-0001-8900-9700

Huseynovaaysel772@gmail.com

Elmi rəhbər: f.e.d,prof.Mirvari İsmaylova

Xülasə: Şuşa — Azərbaycan tarixində, mədəniyyətində və musiqisində xüsusi yeri olan qədim şəhərdir. Qarabağın dağlıq hissəsində yerləşən bu şəhər XVIII əsrdə Pənahəli xan tərəfindən salınıb və Qarabağ xanlığının paytaxtı olub. Şəhərin strateji mövqeyi onu həm hərbi, həm də mədəni baxımdan mühüm mərkəzə çevirib. Şuşa Vaqif, Üzeyir Hacıbəyli, Bülbül, Natəvan, Xurşidbanu, Qasım bəy Zakir kimi məşhur şəxsiyyətlərin vətənidir. Burada muğam, xalq şeiri və klassik poeziya bir araya gəlib, Azərbaycan mədəniyyətinin əsasını formalaşdırıb. 1992-ci ildə erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Şuşa, 8 noyabr 2020-ci ildə Azərbaycan Ordusu tərəfindən qəhrəmancasına azad olunub. Bu azadlıq həm milli qürur, həm də mədəni dirçəlişin simvoluna çevrildi. Bu gün Şuşa Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı kimi yenidən qurulur və dirçəlir. Şəhər, keçmişin izlərini qoruyaraq gələcək nəsillərə və dünya ictimaiyyətinə Azərbaycanın tarixi və mədəni kimliyini tanıdır.

Açar söz : Mədəniyyət paytaxtı, Tarixi şəhər, Azərbaycan mədəniyyəti, Dirçəliş və quruculuq.

Annotatsiya: Shusha – Ozarbayjon tarixi, madaniyati va musiqasida alohida o'ringa ega qadimiy shahar. Qorabog'ning tog'li qismida joylashgan bu shahar XVIII asrda Panahalixon tomonidan asos solingan va Qorabog' xonligining poytaxti bo'lgan. Shaharning strategik joylashuvi uni harbiy va madaniy jihatdan muhim markazga aylantirgan. Shusha – Voqif, Uzeyir Hojibeyli, Bulbul, Natavon, Xurshidbanu, Gasim bey Zokir kabi mashhur shaxslarning vatani. Bu yerda mug'om, xalq she'riyati va mumtoz she'riyat qo'shilib, Ozarbayjon madaniyatining asosini tashkil etgan. 1992-yilda Armaniston qurolli kuchlari tomonidan bosib olingan Shusha shahri 2020-yil 8-noyabr kuni Ozarbayjon armiyasi tomonidan qahramonlarcha ozod qilindi.Bu ozodlik ham milliy g'urur, ham madaniy tiklanish timsoliga aylandi. Bugun Shusha qayta qurilib, Ozarbayjonning madaniy poytaxti sifatida qayta tiklanmoqda. O'tmish izlarini saqlab qolgan shahar kelajak avlodlar va jahon hamjamiyatiga Ozarbayjonning tarixiy va madaniy o'ziga xosligini tanishtiradi.

Kalit so'zlar: Madaniyat poytaxti, Tarixiy shahar, Ozarbayjon madaniyati, Tiklanish va bunyodkorlik.

Abstract: Shusha is an ancient city with a special place in the history, culture and music of Azerbaijan. Located in the mountainous part of Karabakh, this city was founded by Panahali Khan in the 18th century and was the capital of the Karabakh Khanate. The city's strategic location has made it an important center in both military and cultural terms. Shusha is the homeland of famous personalities such as Vagif, Uzeyir Hajibeyli, Bulbul, Natavan, Khurshidbanu, Gasim bey Zakir. Mugham, folk poetry and classical poetry came together here, forming the basis of Azerbaijani culture. Shusha, which was occupied by Armenian armed forces in 1992, was heroically liberated by the Azerbaijani Army on November 8, 2020. This

liberation has become a symbol of both national pride and cultural revival. Today, Shusha is being rebuilt and revived as the cultural capital of Azerbaijan. The city, preserving the traces of the past, introduces the historical and cultural identity of Azerbaijan to future generations and the world community.

Keywords: Capital of Culture, Historical city, Azerbaijani culture, Revival and creation.

Azərbaycan tarix boyu çoxsaylı mədəniyyət ocaqları, siyasi və iqtisadi mərkəzləri ilə tanınmışdır. Bu mərkəzlər arasında xüsusi yer tutan, əsrlər boyu təkcə ölkə daxilində deyil, bütün Qafqazda öz nüfuzu və təsiri ilə seçilən bir şəhər var – bu, Şuşadır. Şuşa, sadəcə bir şəhər deyil; bu, Azərbaycan xalqının ruhunun, mədəniyyətinin, tarixinin və milli kimliyinin ayrılmaz hissəsidir. Qarabağın səmalarında uçan bu şəhər, əsrlərdir ki, şairlərin, musiqiçilərin, alimlərin və qəhrəmanların vətəni olmuşdur. Şuşanın yaranma tarixi, onun keçdiyi mərhələlər, zaman-zaman üzləşdiyi çətinliklər və nəhayət, XXI əsrdə yenidən azad olunaraq dirçəlməsi – bütün bunlar Azərbaycan xalqının tarixində dərin iz buraxmışdır.

Şuşa şəhəri yalnız coğrafi və strateji baxımdan deyil, həm də mənəvi baxımdan ölkə üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır. Onun dağlar qoynunda yerləşən təbiəti, sıldırım qayalar üzərində uçan qala divarları, qədim məscid və karvansaraları, musiqi və poeziya ilə dolu məclisləri, xalq sənətinin və ağızdan-ağıza keçən dastanların beşiyi olması bu şəhəri bənzərsiz edir. Şuşa Azərbaycan musiqisinin – xüsusilə də muğam sənətinin beşiyidir. Bülbül, Seyid Şuşinski, Xan Şuşinski kimi sənətkarlar burada yetişmiş və Azərbaycanın mədəni simasını formalaşdırmışdır.

Lakin Şuşa təkcə mədəniyyət şəhəri deyil. O, həm də qəhrəmanlıq və dirəniş rəmzidir. 1992-ci ildə şəhər Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edildi və 28 il düşmən tapdağında qaldı. Bu müddət ərzində şəhərin tarixi abidələri dağıdıldı, mədəni irsi məhv edilməyə çalışıldı. Buna baxmayaraq, Azərbaycan xalqı heç vaxt Şuşanı unutmadı və onun azad ediləcəyi günə ümidini itirmədi. 2020-ci ilin noyabrında baş vermiş 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində Şuşa azad edildi və bu gün yenidən bərpa olunaraq əvvəlki şöhrətini bərpa etməyə başlayıb.[6]

Bu məqalədə Şuşa şəhərinin tarixi, mədəni əhəmiyyəti, coğrafi mövqeyi, musiqi və ədəbiyyat sahəsində rolu, işğal və azadlıq dövrləri, eləcə də bu gün aparılan yenidənqurma və bərpa işləri geniş şəkildə təhlil ediləcək. Şuşanın dünəni, bu günü və gələcəyi ilə bağlı aparılan bu araşdırma, oxucunu təkcə bir şəhərin deyil, bir xalqın yaddaş və iradə tarixinin dərinliklərinə aparacaq.

Şuşanın tarixi inkişaf dövrləri haqqında danışsaq deyə bilərik ki, Şuşa şəhərinin əsası 1752-ci ildə Qarabağ xanlığının banisi Pənahəli xan tərəfindən qoyulmuşdur. O dövrdə Azərbaycanın müxtəlif bölgələri müstəqil xanlıqlar şəklində idarə olunurdu və hər bir xan öz ərazisində siyasi sabitlik və müdafiə üçün möhkəm qala şəhərləri salmağa çalışırdı. Pənahəli xan da belə bir məqsədlə əvvəlcə Bayat qalasını, daha sonra isə Şahbulaq qalasını tikdirmiş, lakin nəhayət, daha müdafiəolunması və strateji əhəmiyyətə malik olan Şuşa

dağını seçmişdir. Beləcə, Şuşa şəhəri yaranmış və Qarabağ xanlığının mərkəzinə çevrilmişdir.[3]

Şuşanın yerləşdiyi ərazi təbii-coğrafi baxımdan çox əlverişli idi. Şəhər dəniz səviyyəsindən təqribən 1400–1600 metr yüksəklikdə yerləşdiyindən düşmən hücumlarına qarşı müqaviməti yüksək idi. Həmçinin şəhərin ətrafı sərt dağ yamacları və qayalıqlarla əhatələndiyindən müdafiəsi asan idi. Məhz bu səbəbdən Şuşa həm qala, həm də inzibati-siyasi mərkəz funksiyasını daşımağa başladı.[2]

XVIII əsrin sonlarına doğru Şuşa təkcə siyasi deyil, həm də mədəni və iqtisadi mərkəz kimi inkişaf etməyə başladı. Şəhərdə bazarlar, karvansaralar, sənətkarlıq emalatxanaları və məscidlər tikildi. Burada müxtəlif sənət sahələri – toxuculuq, dulusçuluq, misgərlik və sair inkişaf etdi. Şuşada yaşayan əhali arasında savadlılıq səviyyəsi yüksək idi, şəhərdə mədrəsələr fəaliyyət göstərir, dini və elmi biliklər tədris olunurdu.

XIX əsrin əvvəllərində Qarabağ xanlığı Rusiya imperiyası tərəfindən işğal edildi və 1822-ci ildə rəsmi olaraq ləğv olundu. Lakin Şuşa öz mədəni və iqtisadi əhəmiyyətini qoruyub saxladı. Rusiya dövründə Şuşa Qafqazda aparıcı şəhərlərdən biri olaraq qalmaqda davam etdi. Bu dövrdə şəhərdə müxtəlif mədəni tədbirlər keçirilir, teatr tamaşaları nümayiş etdirilir, yeni məktəblər və ictimai müəssisələr açılırdı. Şuşa eyni zamanda Azərbaycanın bir çox görkəmli şəxsiyyətlərinin doğulduğu və fəaliyyət göstərdiyi yerə çevrilmişdi.[5]

Tarixin müxtəlif mərhələlərində Şuşa bir çox siyasi və hərbi hadisələrin mərkəzində olmuşdur. XIX əsrin sonlarında və XX əsrin əvvəllərində ermənilərlə azərbaycanlılar arasında baş verən toqquşmalar zamanı da Şuşa mühüm rol oynamışdır. 1905–1906-cı illərdə baş verən erməni-müsəlman davası zamanı Şuşada da qanlı toqquşmalar baş vermiş, şəhərin müəyyən hissələri dağıdılmışdı. Lakin bu çətinliklərə baxmayaraq, Şuşa yenidən ayağa qalxmış, mədəniyyətini və şəhər ruhunu qoruyub saxlaya bilmişdir.

Sovet dövründə də Şuşa Qarabağ bölgəsinin əsas şəhərlərindən biri olmuş, burada mədəniyyət müəssisələri, məktəblər, kitabxanalar fəaliyyət göstərmişdir. 1977-ci ildə Şuşa şəhəri “tarixi-memarlıq qoruğu” elan edilmiş və bu qərar şəhərin tarixi irsinin qorunmasına yönəlmişdi. Lakin bu qorunma tədbirləri 1992-ci ilədək davam edə bildi – həmin il şəhər Ermənistan tərəfindən işğal olundu.[9]

Şuşa və Musiqi – Azərbaycan Muğamının Beşiyi kimi dedikdə, Şuşa şəhəri Azərbaycan musiqisinin beşiyi, klassik və xalq musiqimizin ən parlaq ulduzlarının yetişdiyi müqəddəs məkandır. Bu şəhər təkcə təbiəti, tarixi və memarlığı ilə deyil, həm də musiqisi ilə tanınmış, Azərbaycanın mədəni kimliyinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Şuşada doğulan və burada yetişən musiqiçilər Azərbaycan musiqisinin inkişafına misilsiz töhfələr vermiş, muğam sənətinin dünyada tanınmasına səbəb olmuşlar.[4]

Şuşanın musiqi həyatının əsasını muğam sənəti təşkil edir. Muğam – Azərbaycan xalqının ruhunu, hisslərini, fəlsəfəsini və dünyagörüşünü əks etdirən musiqi janrıdır. Şuşa isə bu sənətin ən zəngin şəkildə yaşadığı və inkişaf

etdiyi məkandır. Şəhərdə demək olar ki, hər bir ailədə musiqiyə böyük maraq vardı, muğam ifaçılığı, xanəndəlik, tar, kamança kimi alətlərdə ifa etmək kimi ənənələr nəsilən-nəslə ötürülürdü. Toylar, məclislər, dini mərasimlər, məhəllə görüşləri muğamsız təsəvvür olunmurdu.

XIX əsrdən başlayaraq Şuşa artıq musiqi mərkəzinə çevrilmişdi. Şəhərdə keçirilən musiqili məclislərdə Azərbaycan musiqisinin klassikləri yetişmiş və ifaçılıq məktəbi yaranmışdı. Bu məktəbin əsasını qoyan və onu zirvəyə qaldıran sənətkarlar arasında ən tanınmışı Bülbül olmuşdur. Bülbül təkcə gözəl səs sahibi olmaqla kifayətlənməmiş, eyni zamanda akademik musiqi təhsili alaraq xalq musiqisini elmi əsaslarla birləşdirmişdir. Onun təşəbbüsü ilə Azərbaycanda ilk musiqi təhsili verən məktəblər açılmış, gənc istedadlar üzə çıxarılmışdır.[9]

Şuşa muğam məktəbinin digər nəhəng nümayəndəsi Xan Şuşinski idi. Onun səsi, muğamları ifa tərz, səhnə mədəniyyəti Azərbaycan musiqi tarixində əvəzsiz yer tutur. Seyid Şuşinski, Cəbbar Qaryağdıoğlu, Qurban Pirimov kimi ustad sənətkarlar da məhz bu torpağın yetirmələridir. Onların ifasında səslənən muğamlar təkcə musiqi deyil, həm də milli kimliyimizin səsi idi. Bu sənətkarlar Şuşanı yalnız ölkə daxilində deyil, beynəlxalq aləmdə də tanıtmışdılar.

Şuşada təkcə muğam deyil, xalq mahnıları, rəqs musiqiləri, aşiq sənəti də inkişaf etmişdi. Aşıqlar da şəhərin musiqi həyatının ayrılmaz hissəsi idilər. Məclislərdə sazın müşayiəti ilə söylənən dastanlar, qoşmalar və gəraylılar insanlara tarixlərini, qəhrəmanlarını, sevgilərini və ayrılıqlarını xatırladırdı. Şuşa həm də xalq çalğı alətlərinin geniş istifadə olunduğu, musiqi ansambllarının fəaliyyət göstərdiyi şəhər idi.[1]

Sovet dövründə də Şuşada musiqi həyatı davam etmiş, burada musiqi məktəbləri, mədəniyyət evləri, xalq çalğı alətləri ansamblları fəaliyyət göstərmişdir. Lakin 1992-ci ildə şəhərin işğalı ilə bu zəngin musiqi mühiti də sükuta qər q oldu. Muğamın doğma sədaları kəsildi, sənətkarlar yurd-yuvalarından didərgin düşdü.

2020-ci ildə Şuşanın azad olunması ilə bu sükut pozuldu. Artıq Şuşada yenidən muğam sədaları yüksəlməkdədir. 2021-ci ildən etibarən Şuşada "Xarıbülbul" musiqi festivalları təşkil olunur, dünya şöhrətli sənətkarlar burada çıxış edirlər. Bu festivallar təkcə mədəni hadisə deyil, həm də Azərbaycanın ruhunun dirçəlişidir. Şuşanın yenidən musiqi beşiyinə çevrilməsi, onun əsrlər boyu daşdığı mədəni yükün davam etdiyini sübut edir.[3]

Ədəbiyyat və poeziya cəhətdən Şuşa şəhəri yalnız musiqi və sənət sahəsində deyil, həm də ədəbiyyat və poeziya sahəsində də zəngin bir irsə malikdir. Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında, xüsusilə də XIX və XX əsrlərdə, Şuşa mühüm rol oynamışdır. Şuşa, sadəcə olaraq bir şəhər deyil, eyni zamanda ədəbiyyatın inkişaf etdiyi bir mərkəz, şairlərin və yazıçıların yetişdiyi torpaq olmuşdur. Bu şəhərdə həyat tapmış, fikirlərini və duyğularını sənətə çevirən bir çox görkəmli ədəbiyyat nümayəndəsi yetişmişdir.

Şuşada doğulan və burada fəaliyyət göstərən şairlər və yazıçılar Azərbaycan ədəbiyyatına silinməz izlər buraxmışdır. Bunlardan ən məşhuru, şübhəsiz, Molla Pənah Vəqifdir. XVIII əsrin sonunda yaşamış bu böyük şair və mütəfəkkir

Azərbaycan ədəbiyyatının ən parlaq simalarından biridir. Onun yaradıcılığı, xüsusilə də “divan” və “qəzəl” janrlarında yazdığı əsərləri, əslində, Şuşanın ədəbi irsini təmsil edir. Molla Pənah Vəqif həm də Şuşa şəhərinin inkişafında əhəmiyyətli rol oynamış, şəhərdə məktəblər və dini mədəniyyət ocaqları açmışdır.[6]

Şuşa həmçinin çoxsaylı digər şair və yazıçıların, o cümlədən İsmət Şıxlının, Həsənoğlu, Əli bəy Hüseynzadə kimi dövrün tanınmış ədəbiyyatçıları üçün də vətən olmuşdur. Bu ədiblər və şairlər öz əsərlərində yalnız öz şəxsi həyatını və təcrübələrini deyil, həm də milli kimliyin və vətənpərvərliyin, insan haqları və azadlığının izlərini göstərmişdirlər. Şuşa, bu baxımdan, ədəbiyyat və poeziyanın rəmzi halına gəlmişdir.

Şuşanın ədəbiyyat və poeziya ilə əlaqəsi yalnız yazılı əsərlərlə bitmir. Şuşa, həm də şifahi poeziyanın inkişaf etdiyi bir məkandır. Burada yaşayan aşıqlar, nağılçı və dastançılar, nəğmələrini və dastanlarını xalqın yaddaşına həkk etmişlər. Şuşada aşiq sənətinin çox mühüm bir yeri olmuş və burada aşıqların öz şeir və nəğmələrini ifa etdiyi məclislər təşkil olunurdu. Bu məclislər yalnız musiqi deyil, həm də sözün sənətini, poeziyanı əks etdirən vacib tədbirlər idi.[8]

Bununla yanaşı, Şuşa çoxsaylı ədəbiyyat mütəxəssislərinin də yığıldığı bir mərkəz olmuşdur. Burada keçirilən ədəbi tədbirlər, müzakirələr və məclislər Azərbaycanın zəngin ədəbiyyat irsinin qorunub saxlanılmasına xidmət etmişdir. Şuşa həmçinin müxtəlif ədəbiyyat dərnəklərinin və ədəbi şuraların mərkəzləri olmuşdur. Bu dərnəklər və şuralar Azərbaycanın ədəbiyyat və poeziya sahəsində yeni dövrlərin başlamasına təsir etmişdir.

1992-ci ildə Şuşa şəhərinin işğalı ilə, bu zəngin ədəbiyyat irsi də böyük bir zərbə aldı. Şəhərdən gedən yazıçılar və şairlər, əsərləri ilə birgə öz yurdlarından da didərgin düşdülər. Lakin 2020-ci ildə Şuşanın azad olunmasından sonra bu ədəbi irsin bərpa edilməsi və yaşadılması istiqamətində müsbət addımlar atılmağa başlanmışdır. Şuşada bu gün də ədəbiyyat və poeziya festivalları keçirilir, ədəbiyyatçıların görüşləri təşkil olunur. Şuşa, öz əzəmətinə və ədəbi gücünü yenidən bərpa edərək, Azərbaycan ədəbiyyatının gələcək inkişafı üçün əhəmiyyətli bir mərkəz halına gəlmişdir.[5]

Şuşanın ədəbiyyat və poeziya sahəsindəki rolu yalnız tarixdə qalmaqla kifayətlənmir. Bu şəhər, həm də Azərbaycanın mədəniyyətinin və mənəvi dəyərlərinin yaşadığı, qorunduğu və gələcək nəsillərə ötürüldüyü bir məkan olaraq qalır. Şuşa, ədəbiyyatçıların, şairlərin və yazıçıların ilham almağa gəldiyi, ürəklərinin açıldığı və sözlərinin dərinləşdiyi yerdir.

Memarlıq və Şəhərsalmaya gəldikdə isə, Şuşa şəhəri Azərbaycan memarlığının və şəhərsalmaənənələrinin ən gözəl nümunələrindən biridir. Şuşanın memarlıq üslubu, onun tarixini və mədəniyyətini ən yaxşı şəkildə əks etdirən bir güzgüdür. Şəhərin yerləşdiyi dağlıq ərazi, memarlara həm məhdudiyyətlər, həm də yaradıcılıq baxımından böyük fərsətlər təqdim etmişdir. Şuşanın tikililərinin bir çoxu, bu unikal təbii şəraitə uyğun olaraq inşa edilmiş və dövrün memarlıq sənətinin zirvələrindən biri hesab edilən əsərlərdir.[3]

Şuşada ən diqqətəlayiq memarlıq abidələrindən biri də Şuşa qalasıdır. Bu qala, şəhərin müdafiəsi üçün tikilmiş, həm də strateji əhəmiyyət daşıyan bir quruluşdur. Şuşa qalası, dağ yamaclarına inşa edilmiş və təbii əngəllərlə bərpa edilərək, həm şəhəri qorumağa etmiş, həm də onu ətraf mühitlə əlaqələndirən mühüm bir memarlıq obyektinə çevrilmişdir. Qalanın divarları, qüllələri və qapıları Şuşa şəhərinin tarixi ilə sıx bağlıdır.

Şuşada memarlıq abidələri yalnız qala ilə məhdudlaşmır. Şəhərdəki digər məşhur tikililər arasında Cümə məscidi, Saat Qülləsi, Xənjərli və digər məbədlər və karvansaralar da mövcuddur. Cümə məscidi, öz mükəmməl inşaatı ilə Şuşanın dini həyatını əks etdirən ən önəmli memarlıq abidələrindəndir. Bu məscid, sadə və zərif xətləri ilə Azərbaycan memarlığının ən gözəl nümunələrindən biridir.[2]

Şuşa şəhərinin digər diqqət çəkən memarlıq xüsusiyyəti isə onun daşla inşa edilmiş binalarıdır. Şəhər, əsasən yerli daşdan tikilmiş və bu daşların həm binaların strukturu, həm də şəhərin ümumi görünüşü ilə mükəmməl uyğunluğu diqqət çəkir. Şuşa memarlığında zərif naqşlar, sətirlər və naxışlar da mövcuddur, bu isə şəhərin vizual cəhətdən zənginliyini artırır.

Sovet dövründə Şuşada memarlıq və şəhərsalma fəaliyyətləri inkişaf etmiş və şəhərdəki infrastruktur yenilənmişdir. Bu dövrdə şəhər, yeni tikililər və binalarla zənginləşmiş, lakin eyni zamanda tarixi abidələr də qorunub saxlanmışdır. Şuşanın işğalından əvvəl şəhərdəki memarlıq abidələrinin əksəriyyəti yaxşı qorunmuşdu və bu abidələr şəhərin bədii və tarixi dəyərini vurğulayan önəmli obyektlər idi.

2020-ci ildən sonra, Şuşanın azad olunmasından sonra şəhərin memarlıq irsinin bərpası və mühafizəsi məqsədilə bir sıra tədbirlər görülmüşdür. Şəhərsalma və infrastruktur sahəsində aparılan işlər, həm tarixi abidələrin bərpasını, həm də şəhərin gələcək inkişafını nəzərdə tutur. Bu, Şuşanın həm mədəni, həm də iqtisadi baxımdan yenidən canlanmasına və öz əzəmətini bərpa etməsinə imkan yaratmışdır.[8]

Şuşanın memarlığı, həmçinin mədəniyyət və tarix baxımından da önəmlidir, çünki bu şəhərin binaları yalnız struktural deyil, həm də mənəvi dəyər daşıyır. Hər bir tikili, burada yaşayan insanların həyat tərzini, inancını və mədəniyyətini simvollaşdırır.

ŞuşaDini Mədəniyyətmərkəzi kimi Azərbaycan mədəniyyətinin və dini həyatının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Şəhər, həm dini tikililəri, həm də burada fəaliyyət göstərən dini təhsil müəssisələri ilə məşhurdur. Şuşada yerləşən Cümə məscidi, Şuşa qalası və digər dini abidələr şəhərin dini zənginliyini və mənəvi həyatını göstərir.

Şuşa, XIX əsrdə Sufi təlimlərinin yayıldığı bir mərkəz olaraq da tanınır. Bu dövrdə Şuşada bir çox Sufi məktəbləri və dərgahları fəaliyyət göstərmişdir. Həmçinin, Şuşa, yerli əhalinin dini inancına əsaslanan bir çox dini mərasimlərin keçirildiyi bir yerdir. Şəhərdəki məscidlər və dini məkanlar, insanların həyatında mühüm yer tutmuş və bugünkü günə qədər qorunub saxlanmışdır.[9]

Təhsil mövzusunda Şuşatarix boyu Azərbaycanın təhsil sahəsində də mühüm bir mərkəz olmuşdur. XIX əsrin əvvəllərində Şuşada təhsil

müəssisələrinin sayı artmış, şəhər müstəqil təhsil ocaqlarının fəaliyyət göstərdiyi bir məkana çevrilmişdir. Şuşada tərbiyə olunmuş bir çox alim və müəllim, Azərbaycanın təhsil sistemində böyük töhfələr vermişdir.

Şuşa həmçinin mədəniyyət və elm sahələrində də önəmli rol oynamışdır. Burada müxtəlif məktəblər, dərnlər və mədəniyyət evləri fəaliyyət göstərmişdir. Şuşanın əzəmətli təhsil mühiti, dövrün görkəmli alim və müəllimlərinin yetişməsinə imkan yaratmışdır.

Şuşa Azərbaycan xalqının ruhunda və qəlbində yaşayan bir şəhərdir. Onun tarixi, mədəniyyəti, əzəmətli dağları, musiqili sədaları daim yaşamaqdadır. Bu şəhər bir xalqın yaddaşı, kimliyi və gələcəyə olan ümididir. Əldə etdiyimiz zəfər sayəsində bu gün Şuşa yenidən dirçəlir və gənc nəsil üçün həm fəxr, həm də vətənpərvərlik nümunəsi kimi yaşayır. Şuşa yalnız bir şəhər deyil, o, bir idealdır – əzmkarlığın, mədəniyyətin, xalq ruhunun zirvəsi!

ƏDƏBİYYAT

1. "Mahmud Kaşğarlı." Beynəlxalq elmi jurnalı. II cild. Bakı. 2024
2. "Azərbaycan Tarixi" – akademik nəşr, AMEA Tarix İnstitutu (mənbə: Qarabağ xanlığı, Şuşanın tarixi)
3. Fəridə Məlikova – "Şuşa: Tarix və Mədəniyyət Abidələri" (AMEA-nın nəşriyyatı)
4. Əjdər İsmayilov – "Qarabağ: Tarixi və Ədəbi Miras"
5. Məmməd Hüseyn Tahirli – "Şuşa Ensiklopediyası" (Bakı, 2005)
6. İsmayıl Məmmədov – "Azərbaycanın Musiqi Mədəniyyəti" (muğam və musiqi irsi)
7. Vəqif Arzumanlı – "Qarabağ: Əsrlərin Sədasi" (ədəbi şəxsiyyətlər və folklor)
8. "Qarabağ – Azərbaycanın İncisi" (foto-albom və təhlil yazıları toplusu)
9. Dövlət Arxiv Fondu – Şuşa şəhəri ilə bağlı arxiv sənədləri və xəritələr

AZƏRBAYCAN VƏ ÖZBƏK XALÇALARI

Hüseynova Fətimə

Filologiya fakültəsinin tələbəsi

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ORCID:0009-0005-4354-4256

Huseynovaf427@gmail.com

Elmi rəhbər: f.e.d., prof. Mirvari İsmayılova

Xülasə .Məqalədə Azərbaycan və Özbəkistan xalçaçılıq sənətinin tarixi-etnoqrafik və texniki aspektləri müqayisəli şəkildə təhlil olunur. Məqalədə Azərbaycan və Özbəkistan xalçaçılıq ənənələri elmi əsaslarla müqayisəli şəkildə təhlil olunur. Tədqiqatın məqsədi hər iki xalqın xalça sənətində formalaşmış estetik üslub xüsusiyyətlərini, texnoloji proseslərini, material seçimini və rəmzi ornamentikasını araşdırmaqdır. İpək və yun kimi xammal növlərinin istifadəsi, sapların boyanması və xalça toxuculuğunda tətbiq olunan alət və üsullar sistemli şəkildə təqdim edilir. Xüsusi olaraq Naxçıvan və İrəvan xalça məktəblərinin spesifik cəhətləri və onların ənənəvi dizayn xüsusiyyətləri şərh edilir. Məqalədə hovlu və hovsuz xalça növlərinin texnoloji və funksional fərqləri izah olunmaqla yanaşı, xalça üzərində imza yerləşdirmə praktikasının semantik və mədəni mənalara da nəzərdən keçirilir. Araşdırmalarına istinad edilərək, xalça sənətinin etno-mədəni identiklik və sənətsünaslıq

Zhumagali İBRAGİMOV. KAZAK TÜRKCESİNİN TÜRKİSTAN AĞZINDA EDATLAR	245
Зульфия Ишкильдина, Светлана Косцова. СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СТРУКТУРА СЛОВА В РУССКОМ И БАШКИРСКОМ ЯЗЫКАХ: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ	251
Ahmedova Shaxnozaxon. TOPONIMIKA FANI VA UNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI	256
Shirnova Yekaterina Turakulovna. O'ZBEK VA RUS TILLARI MUROJAAT VOSITALARI TADQIQIGA DOIR	261
Aynur Cəfərova. QARAQALPAQ DİLİNDƏ KONSONATLARIN (SAMİTLƏRİN) İŞLƏNMƏSİ	267
IV SHU'BA. TURKIY XALQLARNING UMUMIY MADANIY MEROSI	
Аминев Закирьян Галимьянович. ОБ АРХАИЧЕСКИХ БАШКИРСКИХ ЭПОСАХ «УРАЛ БАТЫР» И «АКБУЗАТ»	275
Турганбаев Нурмамат Орозович. БАЙЫРКЫ ТАШ ЖАЗМА ЭСТЕЛИКТЕРДЕГИ ОРТОК СӨЗДӨР	278
Адилбекова Эльмира Сейтимовна, Емре Гүлже. TÜRK ANLATI GELENEĞİNDEKİ GÖLGE OYUNLARI: KARAGÖZ	286
Turgay AKDURUŞ. RENKLERİN SİYASİ VE TOPLUMSAL OLAYLARDA KULLANIMI	295
Filiz GÜVEN, Zeynep AVCI. İŞLEVSEL TİPTEN BELLEKSEL TEMSİLE: EMİR TİMUR'UN TÜRKİYE SAHASINDAKİ HALK ANLATILARINDA TİPOLOJİK DÖNÜŞÜMÜ	303
Камалова Гульдар Рашитовна, Шакурова Шаура Рашитовна. НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ И ВКЛАД ВЫДАЮЩЕГОСЯ УЧЕНОГО-ТЮРКОЛОГА РАШИТА ШАКУРОВА В ГУМАНИТАРНУЮ НАУКУ	312
Алиева Ляззат Бердуақасқызы, Ұлас Жанниет. TÜRK MODERNLEŞMESİNİN TAŞIYICI GÜCÜ: HALK TİYATROSU	322
Əhmədova Səbirə Şövqi qızı. SƏMƏRQƏND ŞƏHƏRİNİN TARİXİ MEMARLIQ ABİDƏLƏRİ	328
Fatimə Salmanova. AZƏRBAYCAN MUĞAMI	334
Sobirova E'zoza G'ayrat qizi. TURKIY XALQLARNING MILLIY QADRIYATLARINI TALQIN ETISH	339
Ayan Əlizadə. QƏRBİ AZƏRBAYCAN BÖLGƏSİNİN ZƏNGİN MƏTBƏXİ	341
Həsənova Ülkər Fikrət. TARİX DƏRSLƏRİNDƏ AKMEOLOJİ SƏRİŞTƏNİN FORMALAŞDIRILMASINDA İSTİFADƏ OLUNAN ÜSUL VƏ VASİTƏLƏR	348
Aysel Hüseynova. UŞA-QARABAĞIN MƏDƏNİ İNCİSİ	353
Hüseynova Fatimə. AZƏRBAYCAN VƏ ÖZBƏK XALÇALARI	359
Zülfıqarova Aytən. ÇÖVKƏN OYUNU	367
Abbosova Mubina. ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR - TURKIY MADANIYAT TARG'IBOTCHISI	371

